

A hittudomány pluralizmusa és a hit egysége

A pluralizmus korunk egyik legjellegzetesebb vonása. Mindenhol találkozunk vele, a történelem- és társadalomtudományokban, a politikában, sőt még a természettudományokban, de különösképpen a szellemtudományokban, a bölceletben és esztétikában, és nem csoda ezek után, ha a hittudományban is. Sokan a mai szellemi élet átalakulásának letagadhatatlan velejáróját vélik benne látni, elsősorban a régi elmúlásának kísérőjelenségét, mások azonban valamilyen más előjelű megismerő sejtésében az emberi fejlődés újabb szakaszának kezdetét üdvözlnek benne.

Annak ellenére, hogy sok tekintetben a tisztázódás és a megnyugvás jelei már kézzelfoghatók, az egyház belső életét ma mégis még inkább a változás, mint valamilyen fejlődési végpont felé való menetelés jellemzi. Ha a belsőt nézzük, akkor vagy válságról, vagy forradalmi átalakulásról lehetne beszélni. Bizonyos nézetek nehezen mozdulnak ki a helyükről és még mindig sokan a régihez makacsul ragaszkodnak, mégis az az általános nézet, hogy megindult folyamatokat már nem lehet megállítani. A helyzet sokszor átláthatatlan, vagy úgy is mondhatjuk, mindennek kettős vagy több értelme kezd lenni. Kisebb-nagyobb tömegekben olykor a *megbotránkozás hulláma vonul végig*: korábban tévesnek minősített tételek ma mintha elfogadott igazságok lennének. Egyre több az új anyag és az új tanítás. Ez is oka annak, hogy sokan bizonytalanok lettek. A teológusok ma megkérdőjeleznek, vagy egyszerűen nyitva hagynak sok kérdést, amelyről azt hisszük, elkerülhetetlen rájuk a válaszadás.

S hol marad az egyházi tanítóhivatal? — kérdezik sokan. Hiányolják az egységes irányítást. A tanítóhivatal korábban saját tekintélyének tiszteletet tudott biztosítani. Ma hallgat, éspedig annyira hallgat, — egynéhány esetet kivéve, hogy emiatt is egyesek egyre sűrűbb kód kialakulását látják az egyház felett. Egyeseknek az a benyomása, hogy a nép pásztor nélkül marad. Talán megvakulóban van az egyház? Vagy megszűnt az Isten szentélye lenni? Valóban elvilágiasodik minden? Mintha mindenről lehullana a szakrális jelleg és reális meztelességükben kiábrándítólag hatnak ránk a korábbi felemelő tartalmaknak vélt összefüggések.

Ma a legtöbb történetbölcselő véleménye az, hogy e krízis és megrázkódtatás nem kizárólagosan az egyház belső megrendülése. Olyan folyamatról van szó, amely az egész világon átmegegy. Nemcsak a vallás, hanem az egész emberiség éli ma át szellemi életének egyik legnagyobb krízisét. Azt mondják, hogy a mai krízis az egyházban és a világban nem más, mint kemény visszahatás az elmúlt idők szűk, merev, külsőségekben megrekedt, formalizmusokba görcsösödött életére és magatartására. Ezek között szerepel a túlzásba vitt tekintélytisztelet is. Hogy visszahatásokról van szó, kiválóan mutatja a mai teológiai helyzet is. És ha ennek tudatában vagyunk, akkor bátran mondhatjuk, hogy a remény is megvan ahhoz, hogy a helyzet mássá legyen, fejlődésszerűen alakuljon át, mert ismert törvényszerűségek szerint a feszültségek bizonyos idő múltán feloldódnak. A helyzet megítélésében, illetve viselkedésében három csoport áll egymással szemben.

A konzervatívok mindent meg akarnak védeni és őrizni. Nem akarnak lemondani a hagyomány kincseiről. Ami bevált, azt tovább akarják vinni. Elvük az, hogy újat csak akkor lehet hozni, ha az igazolást nyer. Problémájuk, hogyan egyeztethető össze az új a régi hit tartalmával. A progresszívek szerint mindenben haladni és újítani kell. A jóhiszeműek azt vallják, hogy minden krízis, minden megrendülés mint az idők jele, egyúttal Isten szava. Bennük az új kezds felé való felhívást kell látnunk. Nagyobb a felelősség a jövőért, mint a jelenért. Szerintük a haladás jövőbe néző programja a következő: a betűtől el kell jutni a szellemig, a törvénytől a lelkiismeretig, a megmerevedett tekintélytől saját tapasztalatainkig, a szétszórtságtól a lényeg egységig, a külsőségektől a belső valóságig, a tudomány megvetésétől és kizárásától a vele való együttműködésig, a vasárnapi vallásosságtól és felületes jámborságtól a vallásos életig. E táborban a szelid újítótól, a meggyőződéses reformátortól, a gyors változást követelő forradalmárig és a szinte rombolásig menő radikálisokig mindenféle árnyalatot megtalálunk.

A maradiak és a haladók ma valóban szélsőséget képviselnek az egyházban. Tulajdonképpen mindkét oldalon félelmet keltenek.

A két célirányos tábor között helyezkednek el a türelmesek. Nekik az a nézetük, hogy nyugodtan kell fogadni a megrendüléseket; sok hullámvás érte már az egyház hajóját, de a hullámok sohasem csaptak el felette. Látva az egyház és a mai világ sok válságát, bátor hittel merik megkérdezni, hogy miért olyan erős a mai krízis hullámvása az egyházban. Ők a mai idők adottságaiban keresik az erőtlenné váltakra irányuló kísértéseket és támadásokat, de ugyanígy a mai élet arculatából olvassák ki az „idők jeleit”, amelyekre XXIII. János pápa hívta fel a figyelmet. Ezek mind hívők akarnak maradni, megoldást keresnek a kicsinyiségre, a külsőségtől való szabadulásra, a bátorító optimizmusra, az egység megteremtésére. Hitük egyszerűségében realisták szeretnének maradni, és azt mondják, hogy a mai embernek mindig jobban hiányzik a belső szemlélődésre, a gondolkodásra, a belső lelki elvonulásra, az imára és a meditációra való ereje. A belső hangulatot sokszor megfojtja a tempó, a láрма, a kíméletlen fáradtság. Anynyi a külső behatás, a hír, az információ, hogy képtelenek vagyunk sokszor mindezeket valónk igazi belső magjává tenni. Mint türelmesek és béketűrők azonban van annyi erejük, hogy ne legyenek széthasított és megrázkódtatott emberek.

Mindannyian tudjuk, hogy nem a szétszórtságban van a megoldás. E megoldást a szélsőségekben sem találhatjuk meg, hanem egyedül a középben. Ennek alapja nem a kompromisszum, hanem az igazság útjának igaz keresése. A mai embernek az igazság és a béke emberének kell lennie. Az egyháznak minden betegségén át kell mennie, amelyen a világ is átment.

Miért pluralista a mai teológia?

A teológiai pluralizmus ma letagadhatatlan tény. Fel kell tennünk a kérdést, vajon a modern teológia természete vagy pedig a jelen történelmi fázis körülményei, vagy esetleg valamilyen új fejlődési irány kényszerítik ki a teológiai szemlélet sokrétűségét. A feltett kérdésekre csak úgy lehet válaszolni, ha előbb leírjuk a mai teológiai helyzetet és e leírás után kísérelünk meg valamilyen elvi vagy törvényszerű egybefoglalást. A pluralizmus okát elsősorban a múltban kell keresnünk, mert a modern teológia szinte mindenben visszahatás az elmúlt századok, de különösképpen a Tridentinum teológiájára. Ez a visszahatás inkább a teológia belső lényegéből vagy természetéből adódik. A pluralizmus másik okát a jelenben kell keresnünk, és pedig két irányban is. Az egyik a bölcsélet válságából adódik. Tudnunk kell, hogy még a hittudomány krízisének is nagyobb a bölcséleti pluralizmus krízise. A modern filozófusok mintha már nem is hinnének abban, hogy egységes bölcsélet egyáltalában lehetséges lehetne. Ma már csak filozófiákról beszélhetünk. A másik pluralista alap a nyelv kettősségében vagy többrejtőségében rejlik. A teológia hagyományos nyelve más, mint a mai világ, vagy a mai kor nyelve. A nyelv „zavara” következtében már eleve sok teológia adódik: történelmi, világpolitikai, forradalmi, fejlődési stb. teológia. A középkortól kezdve szinte századunk elejéig a teológia egységes tudás és szemléleti anyag felett trónolt, fogalmi készletével tudományos egységbe foglalta még a tudás különböző ágait is. Ma kétségtelenül szakadás állt elő a teológia hagyományos nyelve és a kor kulturális nyelve között.

A mai konkrét helyzet felületes felmérése is arról győz meg bennünket, hogy a régi tudományosan egységes, szervesen módszeres, megtisztított szókincessel rendelkező teológia helyébe valami más kívánkozik, ami egyelőre csak nagy vonalakban írható le. Nagy általánosságban annyit lehet megállapítani, hogy az új törekvések három irányban törnek maguknak utat. Olykor úgy tűnik fel, mintha a modern tudományosság igényével fellépő általános elzárkózás kívánna uralomra jutni. Máskor inkább több formatörvény szerint felépített bölcséleti párbeszédnek vagyunk a tanúi, amelyek a hagyományos ontológiát alapul véve a német idealizmus és az egzisztencializmus kérdésfeltevéseire akarnak választ adni. Végül egyre sűrűbben biblikus és dogmatikus nyelvezetű hermeneutikák is jelentkeznek; módszerük azonban legtöbbször bizonytalan, és hiányzik a szükséges önkritika. Ezeknél a kísérleteknél végül az derül ki, milyen messzire is került egymástól a teológia és a bölcsélet, és ezért is gondolják egyesek, hogy e kettőnek egymástól való eltávolodása vagy elszakadása a mai válság legközpontibb kérdése.

A visszahatásként fellépő mai teológiai irányzatok

A modern teológia előbb fölvázolt három kiütkeresése mögött több azonos jellegű, vagy még inkább logikusan egybekapcsolható alapmagatartás húzódik meg, amelyekről egyszerű elemzéssel is kimutatható, hogy mindegyik mint a régi teológiára való visszahatás lép fel. A mai teológia arculatán öt ilyen sajátos „reaktív jegyet” lehet megállapítani. A modern teológia tudatosan felekezet feletti és pluralista akar lenni (itt a pluralizmust szűkebb értelemben vesszük). Továbbá a modern teológia mellőzni kívánja a metafizikát, nem kíván tekintélyi elvre épülni és végül a tudományosság csúcspontját a hermeneutikában látja. Lássuk ezeket röviden egymás után.

a.) *A felekezetek feletti vagy a felekezet nélküli teológia.* A visszahatás világos. A Tridentinum óta a kontroverziás kérdések felekezeti különbségekbe szorították a teológiai gondolkodást és munkát. Hivatalosan ez az állapot valójában a II. vatikáni zsinat küszöbéig tartott. Sokan ma az egyetlen és közös keresztény hagyaték lényeges alaptételeinek kiásását tartják a legfontosabb feladatnak, de ettől függetlenül is, ma általános alaptendencia a különállás határainak áttörése olyannyira, hogy még „az Isten halott” nevezetű teológiának is itt van a végső rugója. Azt mondják, azt kell keresnünk, amiben egyik tudunk lenni; ez a kereszténység horizontális, a közösség felé irányuló krisztusi tette.

b.) *A pluralista teológia szűkebb értelmezése szerint mint elv, két szempont figyelembevételét követeli meg:* egyrészt tekintettel akar lenni a már kialakult és majd még kialakulóban lévő önálló keresztény közösségek igényeire, másrészt sürgeti az általános pluralista elv létezésének az elfogadását. A pluralizmus többé el nem kerülhető tény, általánossága annyiból indokolt, hogy mindenkor számot kell vetni az egyház és az emberi kultúra aktuális helyzetével. A mai dogmatikai tanítás nem elégedhet meg egy már megállapodott tudás továbbadásával, mert a régi tudásnak szembe kell néznie a mai gyakorlati élet megnyilatkozásaival. Ma a szó régi értelmében le kell mondanunk a kultúra úgynevezett „zárt rendszeréről vagy struktúrájáról”. E leküzdhetetlen pluralizmus velejárója, vagy úgy is mondhatjuk, kiváltója az egzisztenciális szemlélet egyre nagyobb térhódítása. Így logikusan nyitva áll az út ahhoz, hogy mindig több egzisztenciális teológia keletkezzen, amelyek az emberi élet egy-egy szelvényére vonatkoznak csupán.

c.) *A metafizikai hátteret mellőző teológia.* A mai teológia minden ízében egzisztenciális beállítottságú: sok teológus rendszerének felépítésében sokszor már nem áll metafizikai alapon. Nehézséget látnak abban, milyen nyelvezettel, milyen fogalmi készlettel szóljanak a mai szekularizált világban élő emberhez. Úgy mondják, hogy korunk egyik teológiai alapproblémája az Istenre vonatkozó fogalmak tárgyilagos tartalmának, vagyis valós mondanivalójuknak kérdése (objectivité de Dieu). Ez „az Isten halott” teológiának igazi háttere. A másik oldalon a 30-as évektől kezdődően egyre félelmetesebben lépett fel a Barthtól és Bultmanntól elindított teológiai egzisztencializmus. Többen úgy vélik, hogy a hagyományos teológia metafizikai rendszere valóban téves objektivitásra adhatott okot, viszont a teológiai egzisztencializmus veszélye abból adódik, hogy az isteni misztériumokat az ember érdekében „emberszabásúvá” kívánja tenni. A problémákat alaposan felmérő mai dogmatikai teológia mindkét veszélyen túl kíván jutni. Szigorúan ragaszkodik a kinyilatkoztatáshoz, és ebből kiindulva Isten önmagában való létezésének lényegét (abszolútum) csak úgy kívánja megközelíteni, hogy folyvást az Isten „értünk való tevékenységét” is szem előtt tartja. Más szóval az Istenről való beszélgetést sohasem választhatjuk el az emberről szóló beszélgetéstől. A modern dogmatikák éppen ezért „üdvösségtörténetek”, a „realitások teológiáját” képviselik, mert alaptörekvéseikben át akarják hidalni az Isten és a világ közötti metafizikai kettősséget. Innen észlelhető, miért lett a modern teológia egyik jelszava a minél teljesebb „krisztológikus koncentráció”. A katolikus táborban nagy vonalakban eddig terjed a régi teológia körül kialakult kritika. Az új kezdeményezés valóban dicsérendő: az emberi személy mélységei felé tartunk.

d.) *A tekintélyi megalapozás nélküli teológia.* Sokat beszélünk ma általában is a tekintély válságáról. A modern ember már nehezen fogad el valamilyen igazságot tisztán a tekintélyi elv alapján. Innen érthető, hogy a korszerű teológia másképpen kívánja felvetni a hit hihetőségének kérdését a kritikus értelem előtt, másképpen lát hozzá az Isten szavának értelmezéséhez a szentírásban, és a kinyilatkoztatásnak a fogalmát is másképp közelíti meg, mint a régi teológiai szemlélet. A XX. század második felének teológiája alapvonásaiban már történelmi teológia szeretne lenni, és egyik fő célkitűzése, hogy áthidalja az üdvösségtörté-

net és a profán történelem ellentéteit. Gondoljunk itt elsősorban a szekularizáció teológiájára. Valamiféle hiszticitásba való menekülésnek vagyunk a tanúi. Ezen az oldalon is túl akarunk jutni Barthon, aki antiliberalizmusában megszemélyesítette az isteni szót, de így szembefordulunk Bultmannal is, aki azért demitologizálta, (mitoszalanította) a kérygmát, hogy az igehirdetésnek önmagában adjon súlyt és erőt. A teológia sok vonatkozásban valóban arra törekszik ma, hogy a kérygma előtt, vagy azon túl megtalálja a történelmi magot, annál is inkább, mert már túlhaladott nézet, mintha a történelmi kutatás a hit szempontjából végzetes lenne.

e.) *A hermeneutikus teológia.* Ha a mai teológiáról azt állítjuk, hogy nem dogmatikus, akkor logikusan következik, hogy hermeneutikus. Régebben a teológia feladata és módszere abban állott, hogy kifejtette az egyház dogmatikai tanítását a szentírással és a hagyományokkal való megegyezése alapján. Ma a fő törekvés az, hogy kiszabadítsuk Isten szavának állandó érvényű értelmét és jelentését aktuális dogmatikai és teológiai formalehetőségei szerint. Döntő jelentőséget tulajdonítanak a kiindulópontnak: a teológus az embernek saját magáról és a körülötte lévő világról alkotott történelmi értelmezéséből indul el és a cél Isten szavának az ember önértelmezésén keresztül való megragadása és személyes értelmezése. A kibetűzés munkájáról van tehát szó.

A hermeneutika mint a szentírási szövegek magyarázatának tudománya mindig létezett az egyházban. Amikor ma hermeneutikáról beszélünk, régi fogalmat használunk, de új felfogást jelölünk meg vele, amikor a teológiai „intellectus fidei”-nek, vagyis a hit megértésének tényét mint hermeneutikus aktust, vagy eljárást fogjuk fel. Nem arról van szó, hogy valamilyen igaz tételnek igazságtartalmát bogozzuk ki, hanem arról, hogy egy régi szöveg mai értelmét szabadítsuk ki a sok értelmezési lehetőségéből. Ebből is látszik, hogy szoros összefüggés van a metafizikai nyelv és a teológiának mint hermeneutikának felfogása között. A probléma alapja a kanti ismeretelméletből mered felénk. Hogyan legyen a teológia tárgya a tapasztalati világ felett álló Isten, és hogyan fejezzük ki a kinyilatkoztatás tényeit emberi nyelven, amelyek mint az Istentől közölt tantételek igazságok kerülnek hozzánk az egyház tanítása révén?

A teológiai hermeneutika kritikája

Az eddigiek után könnyen beláthatjuk, hogy a mai teológia elsősorban azért pluralisztikus, mert modern értelemben hermeneutikus óhajt lenni. Az alábbi kritika fényt vethet az eddig felmerült összes problémára és ezek eredetére.

A modern hermeneutika pluralista már az alapmagatartásában is. Elvileg hangsúlyozza az értelmezések sokféleségét, különbözőségeit, történelmi folytonosságát és tudatosan kívánja vállalni az értelmezésekből adódó konfliktusokat. Ma egyszerűen tudományos előírás, hogy a szövegeket mindenki egyénileg megalkotott látási módja, egyedi kulturális beállítottsága, de úgy is mondhatjuk, hogy saját bölcséleti elővételezései alapján olvassa. A biblikus szövegeknél mindig az alapvető kérdés ez marad: nem kell-e feladni eddigi hitemet? A modern hermeneutikával kétségtelenül a hit közvetlensége ment veszendőbe. Mintha kritika nélkül már semmit sem tudnánk elfogadni! Egyre jobban a hit és a megértés hermeneutikus „circulus vitiosus”-ába zárkózunk. Már nem azért hiszünk, hogy valamit meg is értsünk, hanem érteni akarunk, hogy hihessünk. Ez már a régi teológiai axiómának csak a fele.

A kritika első lépése abban állna, hogy pontosan meghatározzuk, mit is értünk teológiai hermeneutikán? Ma minden tudomány és szellemtudományos praktikus terület hermeneutikus alapvetési problémákkal küszködik (művészet, esztétika, színház, irodalom, zene, tánc, film, televízió stb.). Igen jellemző, hogy a düsseldorfi Filozófiai Intézet 1972-ben több mint 7.000 címszót tartalmazó hermeneutikus szótárt adott ki. A „hermeneuein” görög ige tartalmilag annyit jelent, mint „kifejezni, kifejteni, magyarázni, értelmezni”. Annyit már elfogadtunk, hogy a biblikus igazság természeténél fogva kívánja meg a kommentárt, a magyarázatot.

A kritika második lépésében az ún. fundamentalis vagy „alapértelem” után kell elsősorban érdeklődnünk. Ezen a téren a különböző egyedi elővételezésekkel induló magyarázatok bizonyos valószínűség szerint mégiscsak az alapoknál „találkoznak”. A probléma ezután egyre jobban sűrűsödik: nem lehet a magyarázó tudat funkcióját egyszerűen az egyén személyes területére leszűkíteni. Az egyház kezdettől fogva az objektivitás álláspontját képviselte, mert mindig tudatában

volt annak, hogy alapmivoltában, vagyis *konstitucionálisan azzal a megbízatással lett felruházva, hogy a megértetés funkcióját* vállalja és így a szentírás számára a kijelölt hermeneutikus hely és keret legyen. Ma ezt a hermeneutikus funkciót az egyháznak természetesen a történelmiség tudatával és a világban való jelenlétének következményeivel kell vállalnia. Tényként kell megállapítanunk, hogy az egyház magából a kinyilatkoztatásból vezeti le hermeneutikusan küldetését és magyarázó tudatának struktúráját. S ez nemcsak a szentírás olvasására vonatkozik, hanem általában is áll, amikor saját titkát is igyekszik feltárni a Krisztus-misztériumban. Tehát nem lehet katolikus hermeneutikáról beszélni anélkül, hogy ne vennők figyelembe az egyház jogos interpretáló tudatát és megbízatását. Az egyház mint egész megismerő, interpretáló és hermeneutikus alany.

Ma még nem látjuk világosan a protestáns hermeneutikának igazi alapjait és alakulását. Az is tény, hogy a keresztény felekezetek táborában az egységes hitformák és az egységes hitvallás elveszett. A hit egységének hiánya és az interpretáló értelem gátlás nélküli vállalkozásai mellett állandó krízisjelenségek húzódnak meg és néhány teológus már meg is húzta a vészharangot: egy új gnosztikus válság kellős közepén állunk, amelynek jellemzője, hogy éppen úgy elveszít-hetjük a keresztény igazság organikus mivoltát, mint az első gnózisnál, mely a keresztény egység első századaiban alapjaiban rendítette meg a krisztusi tanítást.

Egy új gnózis veszélyei

A gnózis („magasabb ismeret”) oly értelmi magatartás, amely a keresztény vallás titkainak, egész rendszerének észelvekre való visszavezetésére törekszik. A gnózis általában akkor jelentkezik, amikor kulturális szétesés vagy újrakezdés idején az addig szilárdnak hitt metafizikai alapok megrendülnek. (A hellénisztikus gnózis a II., a Földközi tengeri gnózis a XIII. és a mai „nyugati világ” gnózisa a XX. század végén jelentkezik.) A gnózis úgy jelenik meg, mint a keresztény igazság felforgatója. Veszélyessége abban áll, hogy csábítóan kétértelmű: a hit területéből veszi nyelvét és tételeit, de azokat saját értelmezése szerint akarja elfogadtatni. A gnosztikus sohasem hiszi el a Credo minden mondatát; egyes tételeket kiemel és azokat saját szája ize szerint értelmezi. Aki eddig jóhiszeműen hívő volt, egyszerre csak zavarba jön: mintha valami nem lenne rendjén, egyes tételek már nincsenek összefüggésben a dogma organikus igazságrendszerében, ellentmondások jelentkeznek. A gnosztikus hitének alapja már nem teológiai meggyőződés, hanem emberi meggyőződés, praktikus értelmi tételek, bölcséleti, etikai, esztétikai, politikai felmérések, vagy valamilyen más tetszés szerinti ideológiai „csemege”. A gnosztikus e „hítével” már nem kívánja felfedezni az isteni kinyilatkoztatást, „hite” már többé nem személyes megtapasztalás, tapadás vagy ragaszkodás az Isten személye felé; csak észérvek alapján hajlandó „hinni”, és ezzel elveti a keresztény hit alapgyökerét: Isten úgy nyilatkoztatta ki magát, mint amilyen (és nem a mi elképzelésünk szerint).

Meg kell jegyeznünk, hogy a gnózis igen jószándékú elővételezésből indul ki: az emberiségnek hihető hitet és elfogadható morálist kíván felkínálni. Mivel azonban a kereszténység igazságait így radikálisan idegen perspektívába állítja, *lényegében a hitet forgatja fel, mert nem ismeri el a kinyilatkoztatás érvényét.* Amint valaki a hit egységének és folyamatosságának tagadásával a hit apostoli normáin túlteszi magát, a gnózis abban a pillanatban mint az isteni kinyilatkoztatástól és az egyházi hagyománytól idegen magatartás jelenik meg. Ilyen értelemben a gnózis „hetero-interpretáció”, „szembenálló vagy ellentétes” értelmezés.

Az új gnosztikus feltörés az egyházi hagyományt azzal vádolja, hogy ez nem más, mint a „hierarchikus egyházi szervezet önértelmezése és öngazolása”. Ezt a vádat ma minden területre igyekeznek kiterjeszteni, ahol az egyház mint intézmény, vagy ahogy mondani szokták, mint „hatalmi struktúra” jelenik meg. Így az ellentétes irányú teológiai kezdeményezések érthetően az ekkleziológia, de egyúttal a keresztény erkölcs területén mutatkoznak elsősorban. Különböző csoportok szinte önálló és független „tanítóhivatalt” kezdenek képviselni és arra hivatkoznak, hogy mögöttük hozzájuk hasonlóan gondolkodó tömegek állnak. Mintha valóban helyi egyházak teológiai bontakoznának ki, semmibe véve az egyetemes egyház tanítási primátusát. Erre P. de Lubac legújabbban hívta fel a figyelmet és rámutatott arra a veszélyre, melyet az egyetemes egyházzal való szükséges kapcsolatok feladása jelenthetne. Sokan csodálkoznak P. Pfürtnernek a hagyományos keresztény nemi erkölcsöt tagadó elképzelhetetlen tanításán, pedig csak

arról van szó, hogy nevezett teológus minden következtetése a teológiáról, a dogmáról és az egyházi tanítói hivatalról vallott hermeneutikus felfogásából ered.

Ha nem fogadunk el egységes ontológiai nyelvet, akkor tiszta antropológiai területen mozgunk és csak az egyik embernek a másik emberhez való relációjára figyelünk, de akkor a sajátos keresztény erkölcsöt fel kell adnunk. Amit az egyház eddig tanított az említett két területen, arra azt mondják, hogy túlhaladott hagyományok megőrzése és igazolása. Ma jellemző, hogy a felszentelt vagy szolgálati papságról szóló hagyományos egyházi tanítást azzal igyekeznek gyöngíteni, hogy a papságot mint tekintélyi és hatalmi kasztot állítják be az egyház hosszú történelmében szerzett hatalom ideológiai igazolására. A papságról szóló dogma, mondják, egyedül a „hierarchia érdekében monopolizálja a Szentlélek tevékenységét”. Igen sok példát lehetne itt felsorolni a morális területéről is. A „forradalom teológiája” egészen radikális tételekkel lép fel: a nyolc boldogság voltaképpen a szolgaságba szorított osztályok ideológiai gúzsbakötése. Az abortusz és a fogamzásgátló szerek elítélése az egyház részéről még mindig „a nő igazi felszabadítása elleni állásfoglalás”, stb. Az egyházban kevés igazságterület maradt eddig, amely ne lett volna kitéve a gnosztikus támadásnak: az egyházi értelmezések észellenesek, a modern gondolkodás számára meghökkentők, maradiak, sőt „evangélium-ellenesek”.

E törekvések egyik oka kétségtelenül az is, hogy az egyházban ma sokszor túl gyors és meggondolatlan alkalmazkodási törekvések kezdenek lábra kapni. Sokan mindenáron a modern szellem követői kívánnak lenni anélkül, hogy ennek mélyebb gyökereit, sok rejtett bizonytalanságát és aggodalomra adó okait is felmérték volna. A II. vatikáni zsinat egyik hatása kétségtelenül a gyorsítás volt. Sajnos nem tudtuk korunk mélyebb áramlataiból az idők jeleinek olyan összegezését elővarázsolni, amely biztosan eligazítana bennünket. Ebből azonban nem következik az, hogy teljesen talajt veszítettünk volna, mint ahogyan a mai bölcseleti és teológiai megnyilatkozások sokszor állítják. A gnosztikus irányzat megelégszik a felületes szintézissel (úgy hívják: Synthesis-digest). Ezt a tömeghírközlő eszközök még jobban fellazítva, valósággal ellenállhatatlan erővel zúdítják a tömegekre. Ebben a helyzetben érthető, hogy a mai nagy társadalmi és ideológiai átalakulásban a „gyanakvás” jelensége alig felmérhető szerephez jutott. Minden gyanús, ami régi és minden elfogadható, ami modern. Minden kétes, ami megkötést jelent, és minden logikus, ami szabad.

Lehetséges-e a hit egysége a mai teológiai helyzetben?

A mai helyzet egyik legfőbb jellemzője, hogy a teológia képtelen meghatározni saját kritériumát. Ezért nem is találhatta még meg az egyetemes hermeneutikus közép pontot. Figyelemreméltó marad egy neves teológus kijelentése: „Nehéz meg tudni, miről beszélnek a mai teológusok mindaddig, amíg nem tudják, hová is sorolják tudományukat.” A gnosztikus egzegézis, mint láttuk, magától képtelen a kinyilatkoztatás megértéséhez megfelelő kritériumot előteremteni. Ameddig nincs igazi egyházi kritérium, a szentírás egész anyagában szétesik, sőt ellentmondásos is lehet. Ugyanez áll a gnosztikus dogmatikára is. Itt üres ismeretelméletek útvesztőiben vergődnek, ahol az egyetlen biztos ítélet: képtelenek vagyunk elfogadni, hogy a teológia egységes nyelvű legyen. Ez a magatartás azonban igen messzire vezethet, mert a keresztény hit egységét meghatározó egyházi egység vagy praxis nélkül, az egyházban a körülményektől függően mindent ki lehet mondani és mindent el lehet hinni. Most kell rátérnünk a ma oly alapvető kérdésre, vajon a teológia pluralitása mellett, amelynek létezését és bizonyos történelmi megokoltságát tagadni nem lehet, lehetséges-e és hogyan lehetséges a hit egysége?

A mai pluralizmus kényelmetlen, de le nem tagadható tény jogosságában és valóságában. Hogy van-e határa, és mi szabja meg határát, azt csak úgy lehet megállapítani, ha megvizsgáljuk a hit vagy a hitvallás és a hittudomány viszonyát. Ezek *egyek az igazságban*, de ugyanakkor mindegyiknek más az igazságossághoz való viszonya. A hitvallásban is az igazságtartalom a fel nem adható alaptétel, habár Isten a kinyilatkoztatással nem a tudásunkat akarta növelni, hanem önmagát akarta feltárni, hogy vele életközösségbe lépjünk. Természetesen a „krisztusi új élet” alapjaiban benne van az igazság közlése és annak befogadása is. Mégis fel kell tennünk a kérdést: mi az, amit a hitünkkel megvallunk? Az tulajdonképpen „tárgyilagosan” nézve nem is tárgy, hanem olyan valóság, amely

nem „valami”, hanem Isten személyes jelenléte és valósága, amennyiben Isten az embernek kinyilatkoztatta önmagát. Hitünk megvallásával a személyes Istenhez tapadunk, vele életviszonyba lépünk és azt mondjuk Istennek: Te. S az élet, amibe beleolvadunk, az Atya, a Fiú és a Szentlélek belső szentháromsági élete.

Ahol valakiről beszélünk, ott is kijelentések vagy tételek állíthatók fel. A hittételekben vagy dogmatikai tételekben is a személyes Istenről van ugyan szó, a hitet azonban mégis a hitvallás fejezi ki, amikor egy személy mellett foglalunk állást. A II. vatikáni zsinat is erősen kihangsúlyozta, hogy az isteni kinyilatkoztatásnak inkább személyi mint tárgyi jellege van. Nem vitás, hogy a hitvallás és a teológia ugyanannak a hitigazságnak van lekötelve. Az egyik az igazság személyi, a másik a tárgyi oldalnak. A teológia csak azt értelmezheti, amit hitünkkel elfogadunk. A hitvallás a teológiai munka alapja. Ebből az következik, ha a hitvallás mint ilyen a személyes Istenre és az általa közölt igazságokra vonatkozik, akkor a teológiai pluralizmus sok változatában is, bár még mindig jogos és lehetséges, de mégis korlátozott, mert a *hitvallás szab neki határt*. Így keletkeznek a hitvallás és a teológia közötti feszültségek. Isten egyetlen igazságáról van szó, és mégis különbség van, mert másképpen határozza meg Isten igazságossága a hitvallást és másképp a teológiai kutatást. A hitvallásnak az az igazsága, hogy Isten üdvösségtörténeti népet szerzett magának (2 Kor 5,18), és önmagáról beszélt Jézus Krisztus által.

Az egyháznak adott isteni igazság alapjaiban Istennek önmagáról adott vallo-mása az élő ember számára. Ezt az isteni önkinyilvánítást nem lehet úgy továbbadni, mint valami tárgyat vagy érintetlenül maradó örökséget, amikor ugyanis az Isten az embert megszólítja és megváltja, akkor saját tudásunk, helyzetünk szerint kell az isteni igazságot magunkévá tenni. Ez teológiailag annyit jelent, hogy a Jézus Krisztustól kapott igazsággal szemben konfrontálni kell magunkat, értelmileg spekulatív módon, tehát bölcséleti módszerekkel át kell hatolni rajta. Amit a teológia a hitvallás igazságaival tesz, nem egyéb, mint a hit igazságainak tételekben való kijelentése, a tételek egymásközi összefüggéseinek keresése vagyis az általános emberi tudás módszereivel való igazolása. Ez az igazolás azonban *nem az isteni igazságnak mint ilyennek a bizonyítása*, hanem annak demonstrálása, hogy a hittel elfogadott isteni titok igazsága nem mond ellent az ésszerűségnek. A teológia, bármilyen furcsán hangzik, sohasem tudja kimondani, hogy a hit által megragadott tételek vagy igazságok a valóságnak megfelelnek. A teológia történelmi, bölcséleti és nyelvészeti kutatásokkal meg tudja állapítani, hogy mi van a szentírási dokumentumokban és mit vallott az egyház az elmúlt századokban; meg tudja mondani, hogy az egyes dokumentumok hogyan kell értelmezni és tudományosan ki tudja dolgozni, hogy az egyes korokban mi volt az egyház hite és ez a hitvallás hogyan felelt meg az igazságnak, azonban már ellentmondás lenne, ha nem a dokumentumok kijelentésének tartalmi igazságáról beszélnénk, hanem az Istentől közvetlenül kapott igazságról. Hogy az egyház hittételeinek igazsága valóban igaz, azt csak hinni lehet, de nem lehet bizonyítani. A kereszténység alapigazságai hittitkok, misztériumok. Ezeket logikailag meg tudjuk világítani, de nem tudjuk őket megérthetővé tenni. A hitvallás tételeinek igazát csak a hitben élő egyház döntheti el, természetesen a teológiai kutatás lámpásának világításával.

Ezek után már könnyű megmondani, hogy hol van a pluralizmus határa. A sokféle teológiai módszer és munka eredményének határa ott van, amelyen túl nem mondanak ellent az egyház hitvallásának. E határ megjelölése azonban nem is olyan könnyű dolog. Nehéz tudniillik mindig hitelesen megadni a hitvallás egész tartalmát. A pluralizmus nemcsak az értelmezésnek sokszínűségéből, hanem a hit tartalmának sokszínűségéből is adódik és állításait szinte az önmagával való ellentétességig fokozhatja.

Amikor azt mondjuk, hogy a pluralizmus a hitvallás egysége ellenére lehetséges, akkor azt is el kell ismernünk, hogy a hitvallás egysége a pluralizmus ellenére az egyház lényegéhez tartozó legalapvetőbb tény. A teológus, ha igazán hívő, nehezen adja fel a hit egységét és harcol a hit egységéért. S ha szembekerülne a saját állításait el nem fogadó teológussal, akkor önmagáról állítana ki szegénységi bizonyítványt, mert azt tagadná, amit mindannyiunknak állítania kell: az isteni igazságokat legtöbbször csak hasonlósági alapon és részletekben tudjuk felfogni, és ha olyan szerencsénk van, hogy egy kis részletigazságot már megérthetővé tudunk tenni, akkor ez az isteni igazságnak csak megközelítése lehet, még

mindig a félremagyarázás vagy tévedés veszélyének fennmaradásával. A teológiai pluralizmus a Krisztusban bekövetkezett isteni önkiszolgáltatásnak, a kenózisnak is a következménye (Fül 2, 6-8).

A pluralizmus szükségessé teszi a *dialogust*. Többen szólnak hozzá az igazsághoz más és más módon, és mégis egy igazságnak kell ebből megszületnie. Ha azt kérdezzük, hogy a hitnek valamely tételét hogyan lehet átdolgozni, akkor a hittétel tartalmi adottságai mellett egyformán figyelemmel kell lennünk a teológus munkamódszerére, emberi adottságaira és hajlamaira, szellemi beállítottságára és érdeklődési körére, továbbá környezetére, a szellemi és történelmi miliőre, valamint törekvéseire és célkitűzéseire is. Éppen a mai teológusnak az a kötelessége, hogy a hit igazságait ne csak megismételje, hanem küzdjön is azokért, hogy azokat a mai ember életébe mint döntő tényezőket besorolja.

Az apostoli hitvallás teológiája

A mai teológiai pluralizmusban a közepén állók jelszava lett: vissza kell térnünk azokhoz az alapokhoz, amelyek az apostoli ígéhirdetésben és a hagyománytól átszármaztatott apostoli hitvallásban szerepelnek. És valóban, egyre szaporodnak azok a törekvések, amelyek az apostoli hitvallás teológiájának új feltárásáért fáradoznak. Benne sokan a ma annyira várt teológiai megújulás egyik ígérését látják. Valójában a Krisztus-misztérium teológiájáról van szó. A „krisztológikus koncentráció” feltűnő mai teológiai jelenség. *Hans Urs v. Balthasar* szerint a Krisztus-misztériumot úgy kell felfognunk, mint a mennyei Atya titkának kinyilvánítását vagy hitvallását. Az Atya teológiája azonos a Szentháromság teológiájával.

A húsvéti misztérium, a kinyilatkoztatás katolikus alapja úgy bontakozik ki, mint a szentháromsági hitvallás felülmúlhatatlan teljessége. Krisztus halálával és feltámadásával az Atya igazsága mellett tökéletes tanúságot tett (Jn 5,39; Jn 18,37; 1 Tim 6,13; Jel 1,5). A gnózis ellen küzdő *Szent Ireneustól* kezdve a katolikus tradíció azt vallja, hogy az egyház egész lényege és szervezete szerint egyedül az apostoli hitvallás igazságain alapszik. Amit a Krisztus titkában részesező apostolok hirdettek, az a háromszemélyű Isten kinyilatkoztatása. Ezt vallja és tanítja mindenki, és megszűnik apostolotódnak, püspöknek, papnak vagy teológusnak lenni, aki mást hirdet. Mindennek elején és végén Krisztus keresztje és feltámadása, az *Atyának Krisztus által történő kinyilvánítása és Krisztus fiúságának titka áll*. Minden innen kap értelmet: ez egyszerre múlt, jelen és jövő. A jelen a feltámadt Krisztusnak az egyházban a Szentlélek által valósággá lett jelenvalóságára utal. Minden ember konkrét, megigazult léte az Atya szeretetében gyökerezik, mely a Fiúban lett valósággá. A múlt az üdvösségtörténet egésze, a törvény, a próféták, Krisztus életének története, mind egy középpontból indul ki, az Atya üdvösségi tervéből. De az egész világnak, a teremtésnek is ez a kezdőpontja és ez a kezdőpont ad neki értelmet. A jövő perspektívája is szabadon nyílik meg az apostolok szeme előtt. Ők Krisztussal együtt az Atyát keresik és az Atyát színéről színre látni fogják. Ebben hisznek és életük semmi egyéb, mint ennek szüntelen hirdetése. Ettől kezdve a világ és az ember története Isten titkából ered (Jel 1,8). Így a tanítványok és követőik számára minden új lesz: a Szentháromság titkának fényében állnak, mert ez a titok Krisztusban, az emberben nyilvánult ki, aki értünk meghalt a kereszten, és akit mint feltámadottat hirdetnek meg másoknak.

Szent Ireneus korában a gnózis is megújulást ígért. Ennek a gnózisnak azonban a Krisztustól hirdetett megújuláshoz kevés köze volt. A gnózis lényege, hogy újból és újból olyan gondolatrendszereket teremt, amelyben az ember önmagát akarja megragadni és Krisztust akarja közelíteni saját magához ahelyett, hogy önmagát Krisztussal azonosítaná. Krisztus maga az új élet, amennyiben az Atya titkát és saját fiúságának titkát hirdeti meg nekünk. Az istenfiúság olyan radikális megújulás, amely az embernek saját magáról vallott eddigi meggyőződését egyszerre borítja fel. Az embernek szüksége van arra, hogy bensőleg lásson és bensőleg változzon meg. Csak részben képes önmagáról olyan eszmei képet adni, amelynek erejében megújulásának végbe kellene mennie. *Szent Ireneus* ezt mondja: „Krisztus annyiban hozott újat, amennyiben személyét előre hirdették meg, és amit előre meghirdettek, az éppen az volt, hogy a Krisztus által tervezett új teremtés megújítja az embert és a világot” (Adv. Haer. III. 34,1).

A hit törvénye szerint a megújulást Krisztus személyében találjuk meg. Ez a megújulás paradox módon a legősibb elvi forrásból ered, amely az ember te-

remtése előtt már jelen volt és egyszerre a teremtés és a fogadott fiúság elve, maga Jézus Krisztus. Nincsen tehát szakadék a teremtés és az istenfiúság között. A keresztény élet újrakezdést jelentett, de ebben az újban a régiek a titka bontakozott ki. Jézus feltételezi az Öszövetséget, viszont az Öszövetség nem semmisült meg benne. Más szóval a fogadott istengyermekség fogalma bontakoztatja ki a teremtés teljes értelmét is. S miért van szükség egyházra? Mert a kereszténység és az emberi gondolat dialógusa kezdettől fogva egybefonódott azzal az egyházi küldetéssel, melyet *Szent Pál* óta katolikusnak, azaz egyetemesnek nevezünk. Az istengyermekség az egyházi keresztényi élet alapja; így az Atya bennünket Krisztusban „választott ki a világ teremtése előtt, ... szeretetből arra rendelt, hogy akaratanak tetszése szerint Jézus Krisztus által fogadott fiaivá legyünk” (Ej 1,4-5). Ez még minden bűn és minden emberi alakulás előtti perspektíva: a teremtés és a megváltás Krisztus személyében egybe van kötve.

Íme a keresztény ember és tudós számára a megfelelő hermeneutikus kiindulópont. Ez az istengyermekség, melyben megértjük az Atya örök üdvösségtörténeti tervét. Ennek véglegesen be kell teljesednie az „eudokiában” az Atya szeretetének Fiában adott rendelkezésében, hogy mindent a Szentlélek Isten fényében tudjunk megragadni és megítélni. Az egyház az apostoli hitvallás hirdetésével nemcsak a szentháromsági hirdetés szolgálatában áll, hanem elkerüli annak veszélyét, hogy önmagát hirdesse (Jn 7,13). Saját igazságát tehát nem találja ki, mert azt vallja, hogy az Atyában és az Atya által lévő kinyilatkoztatásban létezik és él. Ebből a beállítottságból születik meg az egyház sajátos alapvető magatartása. Mindig ugyanazt kell értelmeznünk: hogyan lehet az egyház létében és tevékenységében mindenkor Isten üdvösséges megvallása.

Ratzingerrel mi is azt valljuk: „A keresztény ember mindig az összes hívő történetiségével hisz, nemcsak a szinkron, hanem a diakron értelmében is. Ezért hitének összegezője és egyesítője nem valami meghatározott korszak (vagy rendszer), hanem az élő egyház mint egyetlen alany, amely a különböző századokon át fennáll és e korokat önmagában összegezi. Tehát az orthodoxia alapvető formájához az is hozzátartozik, hogy elfogadjuk az útközben együttlévő történelmi egyházzal való együttíhívésnek a tényét, vagyis hogy elfogadjuk az egyháznak legnapját, és ugyanakkor nyitottak vagyunk az egyház holnapja előtt is. Hogy az egyház a maga hitét teljessé tegye az egyház időfeletti alanyával, ez annyit jelent, hogy a „mindennap” viszonylagos lesz, mert nem önmagában álló valami, hanem a hit egészének nagy történetében úgy szerepel, mint egy kis töredék. Ennek a mindennapnak a szemléletével meg kell tudni mérnie a múlt eredményeit és a Szentlélek Isten irányításával nyitva kell lennie a jövő számára, mert a Lélek a jövőben azt fogja velünk megértetni, amit eddig nem tudtunk volna elviselni (Jn 16,22).

A különböző korszakoknak a hit egysége és egyedülvalósága felé való irányulása (tenziója) felveti a hermeneutika kérdését. Nézetem szerint a teológiai válaszok tartásának ki az egyházzal mint alapvető hordozóalannyal való azonoságukban, mert az egyház mint tapasztalati folytonosság fennáll a történelem egészében, és a történelem változatosságában lényege szerint mindig azonos marad önmagával. A múlt és a ma közötti összekötő kapocs elsődlegesen nem valami gondolati erőfeszítésből ered, hanem abból a tényből, hogy a múlt tapasztalatával rendelkező alany most is létezik, azonos marad önmagával akkor is, ha a legteljesebb lelki fejlődés, vagy olykor a hanyatlás tánúi is lehetünk. Ily módon *túl tehetjük magunkat a hermeneutikus problémán* is abban az értelemben, hogy a múltat mint „jelen aktualitást” fogjuk fel a hordozóalannyal való azonosulás mértéke szerint. Ebből a szempontból elég megkérdezni, mikor és hogyan áll fel az egyházzal, mint alannyal az egység? A hit válasza csak az lehet: az egyház egysége elsősorban a Szentlélekben gyökerezik, tehát pneumatikus (kegyelmi) tényről vagy egységről van szó és ez megközelíthető mindazokban az életmegnyilvánulásokban, amelyek a Szentlélek tevékenységével vannak kapcsolatban. Tehát bátran hozzátehetjük: az egyház alapvető tapasztalatainak és élményeinek középpontjában tevékenykedik, és amikor a hívők Krisztussal együtt Istent Atyának szólítják és egymást mint testvérek szeretik. Ezek után még megjegyezhetjük, hogy az egyház akkor egyház, ha a mindenkori hitnek mint ilyennek alapvető feszültségében áll és él. Az egyház egységét és önmagával való azonoságát az biztosítja, hogy a hit és értelmezésének feszültségeit mindenkor a szentírás alapján kutatjuk fel és mérjük le.

A hitét megvalló egyháznak tudatában kell lennie annak, hogy egyenes úton továbbhaladva csak az apostoli folytonosságban rejlő teológia megújításához jut-

hatunk el ismét. Az apostoli folytonosságot vagy utódlást nem szabad úgy fel-fognunk, mint valaminek az átadását. Az utódlás a mennyei Atya igazságának apostoli megvallásában újból és újból elhivatott férfiak bevonását jelenti, és ezek a püspökök és segítők, a papok, de ugyanúgy a tanítási küldetésben részesedő hívek is. A püspökök a szolgálati folytonosságon keresztül az apostoli hitvallás megőrzésében és hirdetésében egyetlen testet alkotnak, melynek az a feladata, hogy eszkatologikus funkcióban megvalósítsa, biztosítsa a szentháromsági tanúságtétel megőrzését és továbbvitelét a világ számára. (Szent Ireneus — 160 körül — a gnosztikusok támadásaival szemben a hit egységét azzal bizonyítja, hogy felsorakoztatja az apostolok halála után a kormányzásban egymást követő püspökök hiánytalan sorát). (W. Kasper az egyházi hivatal körül kialakult mai vitáról ezt mondja: a történelem folyamán valóban többször is előfordult, hogy valamilyen szükségből papok szenteltek papokat; az apostoli utódlást azonban ma már nem is a személyek, hanem az egész egyház „hittfolytonosságában” kell látnunk, vagyis az egyházi hivatal elismerésének alapja ma sokkal átfogóbb kérdést vet fel: az egyháznak mint az apostoli hitből jövő krisztusi közösségnek történelmi valóságát. Ennek igazolhatóságában viszont senki sem kételkedik a felelősséget érző teológusok soraiban.) Ez az apostoli utódlásra épülő egyházi struktúra a maga egészében Krisztus misztériumára utal, aki sohasem beszél önmagáról, hanem az Atyáról, akitől jött és akihez visszatért. Az ilyen kérdések: honnan jössz és honnan ered a te tekintélyed, valóban az igazság alapvető problémáját vetik fel. Nem is létezhet más alapigazság a hitünkben, mint az, amely küldetésből jön. A küldetés, az apostoli hivatal végső forrása pedig a Fiúnak a mennyei Atyától jövő küldetése. Ez a teológiai szemlélet feltárja a kereszténység szentháromsági és húsvéti struktúráját. Ez a szemlélet az, amely elmehet önmagunk feláldozásáig is. Az apostoli tanúságtétel a krisztusi bűnbánat, a „metanoia” hirdetésével ismét megítéli a világot, de csak azért, hogy azt megmentse és gyógyítsa. A mai teológia, ahol komolyan törekszenek új elmélyülésre, nem idéz elő lelki megrendüléseket, hanem felfedi a hitben rejlő remény beláthatatlan, életet adó dimenzióit.

Irodalom: J. Le Guillou: Les orientations actuelles de la Théologie (Louvain), 1972. — Claude Geffré: Un nouvel âge de la Théologie (Paris, Le Cerf), 1972. — J. Ratzinger: Verfall der Theologie? (Münster), 1972. — H. Vorgrimler—R. Vander Gucht: Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert, III. kt., (Herder), 1970. — H. de Lubac: L'église dans la crise actuelle (Paris, Le Cerf), 1970. — W. Kasper: Ökumenischer Konsens über das Amt?, Stimmen der Zeit (1973, IV.), 225.

SZÁNTÓ KONRÁD

KORSZERŰ KATOLIKUS TÖRTÉNELEM- SZEMLÉLET

Ma már közhelynek számít az a megállapítás, hogy a II. vatikáni zsinaton az egyház új képet alkotott magáról. Ennek az egyházképnek fő jellemvonásai: a dinamizmus és a történelmi szemlélet.

A történetiség igénye nem mai keletű. Már a múlt század végén megjelent, de még erősen egyoldalú, tévedésektől nem mentes formában, az 1907-ben elítélt modernizmus képében.

A zsinat biblikus alapon jutott el történetiségének hangsúlyozásához, megrajzolva a zárándokúton járó egyháznak, Isten vándorló népének a képét.

Milyen ez a helyes, korszerű katolikus történelemszemlélet? Tárnyilagos, átfogó, oknyomozásra és életirányításra beállított szemlélet.

Tárnyilagos szemlélet. Minden korban, így a maiban is minden tudomány számára a legalapvetőbb követelmény, hogy tárgyát előítéletektől mentesen, objektíven szemlélje és dolgozza föl.